

Convergentie en Europeanisering

De Politieke Economie van Socialezekerheids- en Arbeidsmarktbeleid

Europese verzorgingsstaten zijn sinds de jaren '80 van de vorige eeuw veelvuldig hervormd. De voortschrijdende Europese integratie kan één van de factoren zijn die aanleiding heeft gegeven tot of van invloed is geweest op deze hervormingen. Hoewel sociale convergentie al een expliciete doelstelling is sinds het Verdrag van Rome in 1957, heeft de Europese Raad pas in respectievelijk 1997 en 2000 Europees arbeidsmarkt- en socialezekerheidsbeleid ingevoerd. Daarom was het ook pas vanaf dat moment dat Europese integratie een relevante factor werd in de verzorgingsstaatliteratuur en dat socialezekerheids- en arbeidsmarktbeleid als interessante beleidsterreinen werden beschouwd in de literatuur over Europeanisering. Echter, in beide stromingen in de literatuur is het onduidelijk in hoeverre Europese integratie van invloed is op het sociaal beleid van de lidstaten, of Europese integratie heeft bijgedragen aan convergentie van sociaal beleid en of Europese integratie een verklaring kan bieden voor de variatie in hervormingen van verzorgingsstaten in Europese landen. Om inzicht te krijgen in deze zaken, staat in deze studie de volgende vraag centraal:

Wat is de invloed van Europese integratie op nationaal socialezekerheids- en arbeidsmarktbeleid van lidstaten van de Europese Unie en welke factoren kunnen een verklaring bieden voor de verschillen in de mate waarin lidstaten hun beleid vervolgens hebben veranderd?

Europese integratie kan een aantal effecten hebben op nationaal socialezekerheids- en arbeidsmarktbeleid. Deze effecten zijn afkomstig van twee typen Europese integratie, namelijk negatieve en positieve integratie. Negatieve integratie heeft betrekking op maatregelen die beogen de marktintegratie te bevorderen door het terugdringen van nationale handelsbelemmeringen en verstoringen van mededinging. Positieve integratie verwijst naar gemeenschappelijk Europees beleid om omstandigheden te creëren waaronder markten (beter) kunnen functioneren. Voor wat betreft negatieve integratie zijn veel maatregelen genomen om in 1993 de Europese interne markt te bewerkstelligen,

waarop mensen, goederen, diensten en kapitaal zich vrij kunnen bewegen. Volgens één van de belangrijkste hypothesen in de politieke economie met betrekking tot internationale economische integratie zou het bevorderen van de internationale handel en de mobiliteit van kapitaal leiden tot meer strategisch gedrag van regeringen. In het streven naar meer werkgelegenheid en economische groei, zullen landen proberen om bedrijven aan te trekken door het verlagen van de belasting- en premiedruk en dus van het niveau van sociale bescherming, wat uitmondt in concurrentie tussen landen.

Positieve integratie op het gebied van sociaal en arbeidsmarktbeleid heeft gestalte gekregen in de vorm van de Europese Werkgelegenheidsstrategie, die in 1997 werd aangenomen. Deze strategie is gericht op het verbeteren van het functioneren van de arbeidsmarkt in termen van lagere werkloosheid en meer werkgelegenheid. In het kader van deze strategie worden de lidstaten van de EU aangespoord om meer nadruk te leggen op actief arbeidsmarktbeleid. De Werkgelegenheidsstrategie steunt op een aantal juridisch niet-bindende instrumenten, zoals richtsnoeren, doelstellingen en aanbevelingen. Op de EU-top in Lissabon in 2000 zijn deze instrumenten geïnstitutionaliseerd in een nieuwe methode van Europees bestuur, die de methode van open coördinatie is genoemd. Deze methode werd gezien als het primaire instrument voor het bereiken van de doelstellingen van de Lissabonstrategie. Sindsdien wordt deze methode ook toegepast op andere beleidsterreinen, zoals sociale insluiting, pensioenen, gezondheidszorg en ouderenzorg. Vanwege het niet-bindende karakter van de methode van open coördinatie, is het vaststellen van de invloed van deze Europese coördinatie een methodologische uitdaging. Door de ontwikkelingen in de lidstaten van de EU systematisch met elkaar te vergelijken in de tijd, levert deze studie een bijdrage aan het onderzoek naar de Europeanisering van verzorgingsstaten.

Structuur

Deze dissertatie bestaat uit twee delen. Het eerste deel, bestaande uit Hoofdstuk 2, Hoofdstuk 3 en Hoofdstuk 4, gaat in op de vraag in hoeverre convergentie is opgetreden in verzorgingsstaatbeleid en –uitgaven in de EU en in welke mate eventuele patronen van convergentie specifiek zijn voor de EU. Trends en patronen die specifiek zijn voor de EU

kunnen duiden op effecten van Europese integratie. In het tweede deel van deze studie, dat bestaat uit Hoofdstuk 5 en Hoofdstuk 6, wordt ingegaan op de factoren die verklaringen kunnen bieden voor deze patronen van overeenkomsten en verschillen tussen landen en door de tijd. Hierbij is Hoofdstuk 5 gerelateerd aan positieve integratie, terwijl in Hoofdstuk 6 wordt ingegaan op negatieve integratie.

In Hoofdstuk 2 staat de ontwikkeling van verzorgingsstaten over een langere periode (1980-2003) centraal. Eerst wordt besproken waarom en op welke wijze kan worden verwacht dat Europese integratie en de methode van open coördinatie leiden tot convergentie van socialezekerheidsbeleid in de lidstaten van de EU. Vervolgens wordt de bestaande literatuur op het terrein van convergentie van Europese verzorgingsstaten geïntroduceerd. Het blijkt dat de indicatoren die gebruikt zijn in eerder onderzoek moeilijk zijn te vergelijken tussen landen vanwege een aantal problemen zoals verschillen in de fiscale behandeling van sociale uitkeringen. Het doel van het empirische gedeelte van dit hoofdstuk is om te corrigeren voor veel van deze problemen door gebruik te maken van een groot aantal sociale indicatoren. We hebben convergentietesten uitgevoerd voor indicatoren op verscheidene beleidsterreinen, zoals de ouderdagvoorziening, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, actief arbeidsmarktbeleid en bijstand. Ook zijn armoedecijfers opgenomen, ten einde een beeld te kunnen schetsen van de ontwikkeling van de sociale cohesie in de EU.

In Hoofdstuk 3 ligt de focus op hervormingen en convergentie van verzorgingsstaten in landen uit Centraal- en Oost-Europa. Daarmee wordt beoogd om een belangrijk hiaat ten dele te dichten in zowel de convergentieliteratuur als de literatuur over de methode van open coördinatie, waarin de nieuwe lidstaten van de EU sterk ondervetegenwoordigd zijn. De convergentieanalyse in dit hoofdstuk bevat 25 EU-landen, zowel oude (15) als nieuwe (10) lidstaten. De resultaten wijzen uit dat geen convergentie is opgetreden tussen de niveaus van sociale bescherming van deze twee groepen landen. Dit leidt tot de vervolgvraag of de verschillen tussen de socialezekerheidsstelsels van West- en Oost-Europese landen meer fundamenteel van aard zijn. Om deze vraag te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van een clusteranalyse.

In Hoofdstuk 4 worden de convergentieanalyses toegespitst op de periode waarin de Europese Werkgelegenheidsstrategie en de methode van open coördinatie werden

ingevoerd. De analyse begint met een maatstaf om sociale zekerheidsuitgaven te corrigeren voor conjuncturele en demografische factoren. Daarna worden patronen onderzocht in de totale uitgaven aan actief arbeidsmarktbeleid en in uitgaven aan specifieke programma's zoals arbeidsbemiddeling, scholing, programma's voor jongeren en gesubsidieerde arbeid.

De analyse in Hoofdstuk 5 richt zich vervolgens op het verklaren van de variatie in uitgaven aan actief arbeidsmarktbeleid tussen landen en door de tijd. In dit hoofdstuk wordt de invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie op hervormingen van nationaal arbeidsmarktbeleid onderzocht met panel-data-regressieanalyses. Op basis van de bestaande literatuur over Europees arbeidsmarktbeleid zijn nieuwe indicatoren ontwikkeld om de variatie in de invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie tussen landen en door de tijd te verklaren.

Hoofdstuk 6 richt zich op de invloed van internationale economische integratie op verzorgingsstaten. Een fel bediscussieerde hypothese in de politieke economie luidt dat internationale economische integratie leidt tot de uitbreiding van verzorgingsstaatarrangementen vanwege een grotere vraag naar sociale bescherming. In dit hoofdstuk wordt betoogd dat de vraag naar sociale zekerheid beter kan worden onderzocht aan de hand van uitgaven aan private socialezekerheidsarrangementen dan op basis van uitgaven aan publieke sociale zekerheid. De hoogte van de uitgaven aan publieke sociale zekerheid is de uitkomst van besluitvormingsprocessen in democratische instituties waar politieke processen een belangrijke rol spelen. De uitgaven aan private sociale verzekeringen zijn daarentegen vooral afhankelijk van beslissingen van individuen om al dan niet een verzekering af te sluiten. Daarom geven private sociale uitgaven een beter beeld van de vraag naar sociale zekerheid dan publieke sociale zekerheid. Om de variatie tussen landen en door de tijd in de uitgaven aan private socialezekerheidsarrangementen te onderzoeken, wordt gebruik gemaakt van panel-data-regressieanalyses.

Tot slot worden in Hoofdstuk 7 de belangrijkste resultaten van deze dissertatie samengevat en worden de implicaties van de studie voor het onderzoek naar de Europeanisering van verzorgingsstaten besproken.

Centrale bevindingen

De resultaten van de convergentieanalyses in de Hoofdstukken 2, 3 en 4 laten zien dat in de afgelopen 25 jaar het niveau van sociale bescherming in de meeste landen is gestegen en dat de verschillen tussen landen kleiner zijn geworden. Zelfs wanneer de data werden gecorrigeerd voor veranderingen in de directe behoeften aan sociale bescherming vanwege werkloosheid of vergrijzing van de bevolking bleek dat de sociale uitgaven waren gestegen. Dit laat zien dat landen meer geld hebben besteed aan sociale programma's en dat verzorgingsstaten genereuzer zijn geworden. Kortom, hervormingen van verzorgingsstaten in Europese landen hebben geresulteerd in een trend van opwaartse sociale convergentie. De resultaten bieden dus geen steun voor de hypothese dat Europese integratie leidt tot lagere niveaus van sociale bescherming vanwege beleidsconcurrentie tussen regeringen. Bovendien laten de data zien dat de convergentie van verzorgingsstaten sterker is in landen van de EU dan in een meer diverse groep van OESO landen. Interessant is dat dit EU-specifieke patroon van convergentie mogelijk een indicatie is van de invloed van Europese integratie op het sociaal beleid van de lidstaten. Een andere interessante bevinding is dat niet alleen in sociale beschermingsniveaus en specifieke beleidsprogramma's convergentie is opgetreden, maar dat de resultaten ook aanwijzingen bieden voor convergentie van verzorgingsstaatsregimes. Dit betekent dat niet alleen de verschillen tussen de niveaus van sociale bescherming kleiner zijn geworden in Europa, maar dat ook de configuraties van beleidsprogramma's meer op elkaar zijn gaan lijken.

Opvallend is dat geen convergentie is gevonden voor de groep landen die in 2004 tot de EU zijn toegetreden. In de periode 2000-2006 blijkt geen sprake te zijn van convergentie binnen de groep van nieuwe lidstaten. Ook de variatie tussen de verzorgingsstaten van de oude en de nieuwe lidstaten is niet afgenomen. Het niveau van sociale bescherming ligt in de nieuwe lidstaten beduidend lager dan in de oude lidstaten en ook de stelsels van sociale zekerheid vertonen sterke verschillen. In deze studie zijn geen aanwijzingen gevonden voor invloed van de EU op de verzorgingsstaten van Centraal- en Oost-Europese landen. Ook is geen effect gevonden van de uitbreiding van de EU op de verzorgingsstaten van de oudere lidstaten.

Na het analyseren van trends in een groot aantal sociale programma's, is de studie toegespitst op een specifiek type beleid, te weten actief arbeidsmarktbeleid. In het geval van de Europese Werkgelegenheidsstrategie is de kans om een effect van de methode van open coördinatie op nationaal beleid te vinden namelijk het grootst, omdat die op dit terrein met sterkere coördinatie-instrumenten is uitgerust dan op andere beleidsterreinen. In Hoofdstuk 4 zijn uitgaven aan een aantal typen actief arbeidsmarkt geanalyseerd. Omdat activering eveneens kan worden bereikt door passief arbeidsmarktbeleid minder passief te maken, zijn ook de veranderingen in de inkomstenbelasting en de karakteristieken van werkloosheidsuitkeringen in de analyse opgenomen. In de periode 1995-2002 is niet veel convergentie opgetreden in actief arbeidsmarktbeleid, doordat landen hebben gekozen voor verschillende configuraties van beleidsinstrumenten. Echter, wel is een EU-specifieke trend waar te nemen van een verschuiving in de uitgaven van passief naar actief arbeidsmarktbeleid. Bij elkaar genomen, kunnen deze resultaten duiden op invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie. Aangezien de Europese Werkgelegenheidsstrategie geen specifieke beleidsinstrumenten voorschrijft, kunnen regeringen zelf beleid voeren dat het beste aansluit bij hun binnenlandse situatie, terwijl iedere beleidsconfiguratie op zichzelf gericht kan zijn op het verlagen van de werkloosheid en het vergroten van de werkgelegenheid door activering.

Vervolgens is onderzocht of en hoe Europese integratie verklaringen kan bieden voor de veranderingen in beleid ten aanzien van sociale zekerheid en arbeidsmarkt aan de hand van panel-data-regressie-analyses. De studie concentreert zich eerst op de Europese Werkgelegenheidsstrategie als een vorm van positieve Europese integratie. Overeenkomstig de doelstellingen en de richtsnoeren van de Europese Werkgelegenheidsstrategie om werkloosheid te bestrijden en de werkgelegenheid te vergroten, hebben regeringen middelen verschoven van passief naar actief arbeidsmarktbeleid. Dit suggereert dat de Europese Werkgelegenheidsstrategie tegenwicht heeft geboden aan de beperkende effecten van de EMU, met name de convergentiecriteria van Maastricht met betrekking tot begrotingstekorten, op de publieke uitgaven aan activering. De resultaten in Hoofdstuk 4 suggereren dat de invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie in combinatie met de invloed van de EMU heeft geleid tot nieuwe configuraties van beleidsinstrumenten.

Ook biedt de studie inzicht in de mechanismen waardoor de methode van open coördinatie het nationale beleid heeft beïnvloed. In plaats van instrumenten die naleving op een juridische manier kunnen afdwingen, voorziet de methode van open coördinatie in instrumenten die gericht zijn op het faciliteren van wederzijds leren onder beleidsmakers van verschillende landen en van externe druk. De bevindingen suggereren dat het faciliteren van wederzijds leren onder beleidsmakers een centraal mechanisme is waardoor de Europese Werkgelegenheidsstrategie nationaal beleid beïnvloedt. Onder het concept wederzijds leren wordt hier niet verstaan dat beleid uit het ene land letterlijk wordt gekopieerd in een ander land, maar dat beleidsmakers ideeën uit andere landen – rekening houdend met de situatie in hun eigen land – kunnen toepassen in het eigen land. Als zodanig kan de aandacht voor activering in het *peer review*-programma van de Werkgelegenheidsstrategie aanleiding geven tot hervormingen van nationaal arbeidsmarktbeleid, maar het kan ook de richting van reeds lopende hervormingen in lidstaten beïnvloeden. De invloed van de Werkgelegenheidsstrategie blijkt daarentegen niet te worden veroorzaakt door de druk van de Europese Commissie of de Raad op de lidstaten. Ook is in deze studie onderzocht in welke mate binnenlandse actoren een interveniërende rol spelen in de effecten van de Europese Werkgelegenheidsstrategie op het nationale beleid. De studie richt zich in het bijzonder op de rol van de sociale partners en de ministeries van financiën. Hoewel het aannemelijk is dat beide typen actoren over een aanzienlijke hoeveelheid vetomacht beschikken, blijkt de variatie in de rol van deze binnenlandse actoren in de bestuurlijke processen van de Europese Werkgelegenheidsstrategie geen relevante verklarende variabele te zijn voor de variatie in de invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie.

Wat betreft de invloed van negatieve Europese integratie op verzorgingsstaten is de belangrijkste bevinding van deze dissertatie dat internationale economische integratie de vraag naar sociale bescherming stimuleert. Een samenleving als geheel kan baat hebben bij internationale handel, maar dat impliceert niet noodzakelijkerwijs dat ook ieder individu erbij gebaat is. Wanneer markten worden opengesteld, zijn een mogelijke groei in de export en meer buitenlandse investeringen in lokale bedrijven voordelig voor de binnenlandse werkgelegenheid. Echter, hierdoor concurreren werknemers niet meer alleen met andere werknemers op de binnenlandse arbeidsmarkt, maar ook met mensen in

het buitenland. Als gevolg van de hogere mobiliteit van goederen en kapitaal kunnen bedrijven delen van de productie relatief gemakkelijk verplaatsen naar het buitenland of goederen importeren in plaats van die zelf te fabriceren in het binnenland. Daarom leidt integratie in de wereldmarkt tot – in ieder geval in de perceptie van velen - een hogere mate van economische onzekerheid. Deze onzekerheid leidt vervolgens tot een grotere vraag naar sociale zekerheid. Aangezien deze bevindingen betrekking hebben op internationale economische integratie in het algemeen, is het de vraag of die ook gelden voor Europese economische integratie in het bijzonder.

Enerzijds zou Europese economische integratie – volgens dezelfde redenering als voor internationale economische integratie in het algemeen – kunnen leiden tot meer economische onzekerheid. Anderzijds zou ook gesteld kunnen worden dat economische integratie in de EU niet tot meer, maar tot minder onzekerheid leidt, omdat de wording van de interne markt vooral heeft geleid tot een toename van de intra-industriële handel. Daarom is in deze studie ook specifiek de relatie tussen Europese integratie en private sociale uitgaven onderzocht. Interessant is dat de resultaten aangeven dat ook Europese economische integratie de vraag naar sociale verzekeringen heeft vergroot. Dit resultaat is consistent met de bevinding van de EU-specifieke trend van opwaartse convergentie in de convergentieanalyses. Naast internationale economische integratie blijken ook publieke verzorgingsstaatarrangementen, de spaarquote, de-industrialisatie en de werkloosheid een rol te spelen in de vraag naar private sociale verzekeringen.

Bijdragen en implicaties

Deze studie levert een aantal bijdragen aan het onderzoek naar de convergentie, de Europeanisering en de politieke economie van westerse verzorgingsstaten. In de eerste plaats draagt de studie bij aan het debat over de vraag of verzorgingsstaten nu convergeren of niet. Interessant is dat de bevindingen van deze studie niet overeenkomen met theoretische argumenten volgens welke diversiteit in plaats van convergentie verwacht kan worden en met bevindingen in de kwalitatieve literatuur die deze argumenten ondersteunen. Ook de resultaten van deze studie laten zien dat sprake is van substantiële variatie tussen Europese verzorgingsstaten, maar deze variatie is afgenomen

in de laatste twee decennia. Het verschil tussen de bevindingen van kwalitatieve en kwantitatieve studies is waarschijnlijk te wijten aan methodologische verschillen.

De studie levert ook een bijdrage aan het deel van de kwantitatieve convergentieliteratuur waarin de convergentie van verzorgingsstaten wordt gerelateerd aan Europeanisering. Door sociale uitgaven te corrigeren voor demografische en conjuncturele effecten kan worden onderzocht of sprake is van een onderliggende trend van convergentie van sociaal beleid. De toevoeging van een controle groep van niet-EU landen maakt het vervolgens mogelijk om te onderzoeken of deze trend specifiek is voor de EU. Verder levert deze studie vanuit empirisch oogpunt een bijdrage aan de convergentieliteratuur door een aantal indicatoren te analyseren die nog niet eerder waren onderzocht in het kader van convergentie en Europeanisering en door tien lidstaten in de studie op te nemen die in 2004 tot de EU zijn toegetreden.

De inzichten die betrekking hebben op de invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie zijn complementair aan de inzichten in de bestaande literatuur op dit terrein. De bevindingen laten zien dat niet alleen beleidsdoelen en paradigma's zijn veranderd, zoals in veel case studies is gevonden, maar dat dit ook heeft geleid tot daadwerkelijke beleidsveranderingen. Een theoretische bijdrage van het onderzoek naar de Europese werkgelegenheidsstrategie is dat ook de variatie in de processen op EU-niveau kunnen worden beschouwd als een verklarende factor voor de variatie in de binnenlandse invloed van de Europese Werkgelegenheidsstrategie. Omdat de methode van open coördinatie een continu proces is, kan de druk die van deze methode uitgaat en zo ook de invloed op nationaal beleid variëren tussen landen en door de tijd. Landen kunnen bijvoorbeeld in meer of mindere mate betrokken zijn in het *peer review*-programma op het gebied van arbeidsmarktbeleid. Op dit punt verschilt onderzoek naar de methode van open coördinatie van onderzoek naar andere typen van Europeanisering. Immers, de druk die uitgaat van de verplichting om een richtlijn te transponeren is in theorie tamelijk constant. De bevinding dat de variatie in de bestuurlijke processen van de methode van open coördinatie de variatie in de ontwikkeling van nationaal beleid ten dele kan verklaren, kan implicaties hebben voor toekomstig onderzoek naar de invloed van de methode van open coördinatie.

Een methodologische bijdrage van deze studie is dat die berust op een systematische vergelijking van 15 EU landen voor een periode van meer dan twee decennia, waarin wordt gecontroleerd voor een groot aantal binnenlandse en internationale factoren. Door deze benadering is het mogelijk om het relatieve belang te testen van de verschillende mechanismen waardoor de methode van open coördinatie invloed kan uitoefenen op binnenlandse beleidsprocessen. Hierdoor zijn generaliseerbare verklaringen verkregen voor de variatie in de invloed van de methode van open coördinatie. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze generaliseerbaarheid is beperkt tot West-Europese landen en tot en met het jaar 2005. Om de mechanismen te onderzoeken waardoor de methode van open coördinatie nationaal beleid beïnvloedt, zijn nieuwe indicatoren ontwikkeld en geanalyseerd. Deze studie toont aan dat, ondanks de beperkingen van kwantitatieve indicatoren in het meten van complexe mechanismen van Europeanisering, meer precieze indicatoren die gebaseerd zijn op theorie en kwalitatieve studies het begrip van de invloed van Europese integratie op lidstaten kunnen vergroten. De bevinding dat het voornamelijk wederzijds leren is waardoor de Europese Werkgelegenheidsstrategie van invloed is op het maken van nationaal beleid kan richtinggevend zijn in toekomstig onderzoek naar de effecten van de methode van open coördinatie.

Een andere bijdrage van deze dissertatie is dat het is gericht op de effecten van zowel positieve als van negatieve Europese integratie op verzorgingsstaten, waar de meeste studies slechts één type integratie onder de loep nemen. In Hoofdstuk 5 ligt de nadruk op de effecten van positieve integratie, maar in de analyses wordt ook voor negatieve integratie gecorrigeerd door een variabele voor economische integratie op te nemen. De resultaten voor economische integratie zijn echter niet consistent voor de verschillende modelspecificaties. Dit kan komen doordat een dergelijke variabele de resultante weergeeft van tegengestelde effecten van economische integratie. Terwijl beleidsconcurrentie zou leiden tot lagere niveaus van sociale bescherming, zou de compensatie van de toegenomen economische onzekerheid leiden tot hogere niveaus van sociale bescherming. Het resulterende effect kan vervolgens beperkt zijn. Dit is een algemeen en onderschat probleem in de literatuur over internationalisering en verzorgingsstaten. Om het effect van economische integratie op de vraag naar sociale

verzekeringen te schatten, wordt gebruik gemaakt van een nieuwe benadering. De redenering luidt dat deze relatie directer kan worden geanalyseerd door gebruik te maken van private sociale uitgaven. Bovendien vormt de analyse van de variatie in uitgaven aan private sociale zekerheid ook een bijdrage op zichzelf. De private component in westerse verzorgingsstaten is namelijk groeiende, maar de wetenschappelijke aandacht voor deze ontwikkeling is tot op heden relatief beperkt gebleven.

Tot slot, de bevinding dat de methode van open coördinatie van invloed kan zijn op nationaal beleid ten aanzien van sociale zekerheid en arbeidsmarkt zou een argument kunnen zijn om meer gebruik te maken van dit type coördinatie in het bewerkstelligen van verdere Europese integratie. Echter, dit zegt op zichzelf niets over de wenselijkheid van dergelijke coördinatie van verzorgingsstaatbeleid op EU-niveau. Ook de bevindingen met betrekking tot de effectiviteit van de specifieke instrumenten van de Europese Werkgelegenheidsstrategie kunnen van belang zijn voor beleidsmakers. De Europa 2020 strategie berust namelijk grotendeels op de methode van open coördinatie. Aangezien het hier gaat om een betrekkelijk nieuwe vorm van Europese coördinatie, is het goed denkbaar dat die nog verder zal worden verfijnd. De bevindingen in deze studie geven aanleiding tot twee aanpassingen. Ten eerste, de aanbevelingen van de Raad lijken weinig bij te dragen aan de effectiviteit van de Europese Werkgelegenheidsstrategie. Daarom zouden minder van dergelijke aanbevelingen de methode van open coördinatie mogelijkserwijs efficiënter maken. Ten tweede, omdat wederzijds leren door het *peer review*-programma wel effectief blijkt te zijn, zouden beleidsmakers de effectiviteit van de methode van open coördinatie kunnen vergroten door meer te focussen op wederzijds leren. Ook andere inzichten uit deze studie zouden de effectiviteit van de methode van open coördinatie verbeteren en daarmee de verwezenlijking van de Europa 2020 doelstellingen.